

שיעור חמישי

'וְהָפָה' - בכל אדם

הגמרא אומרת (עב ע"ב) שנלמד מהפסוק "וְהָפָה וּמַת" הנאמר גבי בא במחתרת, שכל אדם יכול להרוג את הבא במחתרת. וביארה הגמרא מה החידוש בזה - דהו"א דרק לגבי בעל הבית יש את החזקה שמעמיד עצמו על ממונו ולכן הותר לו להרוג את הבא במחתרת, אך לשאר האנשים יהיה אסור, קמ"ל שהבא במחתרת הוא רודף ולכל אחד מותר להרגו.

ויש להבין - מה ההו"א לומר שרק בעל הבית יכול להצילו, במה הוא שונה משאר רודף דעלמא, שכל אדם יכול להציל את הנרדף מידו ולא אמרינן שרק הנרדף יכול להציל את עצמו, וממ"נ - אם לבעה"ב מותר להצילו מדין בא במחתרת, כלומר שהוא כבר מוגדר רודף (דאי לאו הכי, מדוע הותר לבעה"ב להרגו), ואם הוא רודף פשוט שכולם יכולים להצילו כפי שנתבאר.

נראה לבאר ע"פ יסוד הנמצא בדברי הגרי"ז (הל' רוצח פ"א הי"ג), שיש שני דינים שאינם תלויים זה בזה בהכרח: האחד הוא דין רודף, והשני דין 'הבא להרגך השכם להרגו'. אמנם, ודאי שהחילוק ביניהם אינו בכך שאת הרודף מותר לכולם להרוג ואילו בדין הבא להרגך מותר רק לנרדף להרוג, כי אם האדם קם אחר חברו להרוג ודאי שלכל אדם מותר להרגו. אלא החילוק הוא ע"פ מה שכתב בהגהת המשנה למלך (הל' חובל ומזיק פ"ח ה"י) שסתם רודף צריך להציל באחד מאבריו לכתחילה ורק אם אי אפשר להצילו באחד מאבריו יהרוג אותו, משא"כ בדין הבא להרגך השכם להרוג אינו צריך כלל לדקדק ולהצילו באחד מאבריו. לכן הנרדף עצמו אינו מחוייב לדקדק ויכול להרוג את הרודף בכל מקרה.

אמנם, הגרי"ז עצמו (שם) לא הסכים בהכרח לדברי המל"מ גבי נרדף עצמו שיכול להציל עצמו בהרג הרודף בכל מקרה, אבל כן קיבל את החילוק הזה במקומות אחרים, וכדלהלן.

המאירי בסוגיין כתב, שמעוברת שהעובר מסכן את חייה והוא כבר הוציא את ראשו אין אנו הורגין אותו כדי להצילה דמשמיא הוא דקא רדפו לה. אבל כתב בהמשך דבריו בשם חכמי הדורות, שאם היולדת עצמה רוצה להרוג את העובר כדי להציל את עצמה - רשאה, משום שהעובר בא להרגה ויש כאן דין של הבא להרגך השכם להרוג.

מוכח להדיא, שאע"פ שדין רודף אין כאן, דין הבא להרגך השכם להרגו גבי הנרדף עצמו יש כאן, וכדברי המל"מ.

ראיה נוספת מהגמרא לקמן (פב ע"א) האומרת שאילו נהפך זמרי והרגו לפנחס אינו נהרג עליו שהרי פנחס רודף אחריו. ויש לשאול - הרי פנחס בא להרוג את זמרי על עבירה שהוא עשה והיה מותר לו להרגו שהרי קנאין פוגעין בו, וכיצד היה מותר לזמרי להרוג את פנחס מדין רודף? אלא שלדברינו זה מובן - מה שמותר לזמרי להרוג אותו זה לא מדין רודף דעלמא, אלא בגלל שהוא עצמו הנרדף, לכן יש כאן דין של הבא להרגך השכם להרגו, ומטעם זה היה מותר לזמרי להרוג את פנחס.

ועפ"ז יש לשאול - אם אדם רודף אחר חברו להרגו ורודפים אחריו אנשים להרגו כדי להציל את הנרדף, האם יהיה מותר לרודף להרוג את הרודפים אחריו שהרי גם הם בגדר רודפים?

נראה פשוט, שאותם רודפים להציל אינם מוגדרים רודפים כיון שהרודף הזה הוא "גברא קטילא" שהותר דמו, ולכן יהיה אסור לרודף להרוג אותם, ואין לו היתר גם מטעם 'הבא להרגך', שהרי הוא כבר נחשב הרוג כי יש עליו דין מוות. משא"כ גבי זמרי ופנחס, כיון שזמרי הוא לא בן מוות, שהרי אינו נידון בב"ד למיתה על בעילת הארמית, אלא שלפנחס היה היתר להרגו מדין קנאין פוגעין בו, א"כ במקרה כזה אף על פי שפנחס לא מוגדר כרודף כלפי העולם שהרי עושה זאת בהיתר, לזמרי עצמו יש היתר להרוג את פנחס מטעם הבא להרגך השכם להרגו, שהרי פנחס בא להרוג את זמרי ואינו בן מוות, וכמשנ"ת.

מעתה יש לשאול, באדם שבא במחלת האם הוא כזמרי שאינו מוגדר גברא קטילא ולא בן מוות ולכן יש כלפיו רק את הדין של הבא להרגך השכם להרגו ולא דין רודף, ולכן רק לבעל הבית יהיה מותר להרגו, או שנאמר שהוא כרודף לכל דבריו ויהיה מותר לכל להרגו?

נראה שזה השקו"ט בגמרא - ההו"א היתה שרק לבעה"ב יהיה מותר להרגו לא מדין רודף אלא מדין הבא להרגך השכם להרגו, וקמ"ל שאנו מחשיבים אותו כגברא קטילא ולכן לכל אדם יהיה מותר להרגו ככל רודף דעלמא, וא"ש.